

УДК 801.313

О. С. Вербовецька

*аспірант кафедри загального мовознавства
і слов'янських мов Тернопільського національного
педагогічного університету ім. В. Гнатюка
e-mail: Oksana_Werbowetska@ukr.net*

ОСОБОВІ ІМЕНА ЖИТЕЛІВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ В НЕОФІЦІЙНІЙ СФЕРІ ІМЕНУВАННЯ: ЕМОЦІЙНО-ОЦІННИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню емоційно-оцінного аспекту особових імен, що вживаються на території Тернопільщини в неофіційній сфері іменування. Розглянуто варіанти особових імен в плані словотвірної-структурної, вікового, а також виявлено особливості конотації окремих формантів, що використовуються для творення цих варіантів.

Ключові слова: антропонім, варіант особового імені, неофіційна сфера іменування, формант.

Сучасний якісний склад імен Тернопільщини віддзеркалює риси загальноукраїнського іменника, тобто основу його складають адаптовані українською мовою християнські імена православного календаря, та в останні роки в ньому спостерігається прагнення до збагачення і оновлення імен шляхом появи нових, відновлення забутих або запозичення іншомовних, зросла тенденція до поширення давньослов'янських складних чоловічих імен, а також з'явилася практика двоіменної номінації.

В усному мовленні ім'я реалізується у значній кількості варіантів, що урізноманітнюють і збагачують іменний репертуар. П. Чучка під терміном «іменний варіант» розуміє «всяку модифікацію того ж самого імені, у тому числі й основний, тобто стрижневий його варіант» [13, с. 39]. Варіанти, як правило, стилістично марковані, проте, коли вони втрачають значну частину свого емоційного навантаження і тяжіють до нейтрального емоційного вираження, можуть переходити в розряд офіційних імен (Олександр — Олесь). Емоційно-оцінний критерій для встановлення межі між офіційними та розмовними варіантами імен виділяє і Л. Белей, вважаючи, що офіційні варіанти імен не мо-

жуть мати емоційного забарвлення, розмовні ж виражають ставлення мовця до денотата [1, с. 53–54].

Важливу роль в процесі комунікативного акту при виборі варіанта імені з-поміж кількох можливих відіграє сфера спілкування, вік, соціальне положення, відносини між співрозмовниками, антропонімійні традиції, діалектні особливості території або жаргон. Вибір варіанта імені в процесі спілкування продиктований обставинами чи нормами, прийнятими в суспільстві, конкретною мовною ситуацією, відповідає настрою номінатора в момент мовлення і часто залежить від особливих відносин, які той хотів виразити.

Варіанти імен, якими іменують особу в стандартних ситуаціях, втрачають своє стилістичне забарвлення і наближаються до нейтральних [2, с. 196]. Такі розмовні варіанти імен стають традиційними для конкретної особи або осіб і практично «приклеюється» до неї. Поряд з традиційним варіантом можуть вживатися й інші, які на його фоні мають емоційне маркування.

Метою статті стало дослідження емоційно-експресивних варіантів особових імен, що побутують на Тернопільщині. **Завдання** передбачає визначення форм побутування особових імен в неофіційних відносинах жителів зазначеної території. **Предметом** дослідження є особові імена, а **об'єктом** — емоційно-оцінний аспект варіантів розмовних імен жителів Тернопільщини¹.

Про емоційно-експресивне забарвлення сучасних варіантів особових імен в українській ономастиці немає окремих праць, проте цей аспект аналізу цікавив І. Ковалика, П. Чучку, Л. Белея, С. Павелко, Т. Бугу, Н. Шульську, О. Нестерчук, Г. Оніщук та ін. Дослідники звертають увагу на форманти (загальноукраїнські і регіональні), що утворюють емоційно забарвлені варіанти імен. Емоційний компонент варіантів особових імен окремого регіону та України загалом не був предметом окремого аналізу — в тому вбачаємо **актуальність** та **перспективність** дослідження.

Емоційно-експресивні відтінки варіантів особових імен дослідники класифікують по-різному. У словниках ономастичної термінології виділено аугментативні, демінутивні (пестливо-зменшувальні)

¹ Дослідження проводилось у межах території сільської місцевості, оскільки достеменно можна дослідити лише антропонімикон закритої території із відносно сталим складом населення.

і пейоративні (презирливо-зневажливі) варіанти імен [10, с. 69–77; 11, с. 95–101]. Дослідник німецької та слов'янської антропонімії Т. Вітковський виділяє понад десяток емоційно-експресивних відтінків імен, серед яких пестливі, улесливі, жартівливі, з відтінками осудження, насмішки, уїдливі, уколу та ін. [15]. П. Чучка вважає, що варіантністю імен можна показати прихильність, пестливість, фамільярність чи зневагу [13, с. 115]. Українські закарпатські імена за експресивним критерієм учений поділяє на експресивно-нейтральні, здрібніло-пестливі та згрубіло-зневажливі [13, с. 40–41].

Російські дослідники В. Бондалетов та Е. Даниліна, аналізуючи способи вираження експресивно-стилістичних відтінків в антропонімах, дійшли висновку, що експресія в іменах може виражатися морфологічним, фонетичним, синтаксичним та лексико-синтаксичним способами, а також ці способи часто виступають комбіновано [2].

Визначити емоційне забарвлення варіанта імені в усному мовленні непросто. Це явище дуже суб'єктивне. Воно вимагає достеменного вивчення кожного випадку зокрема. Звичні варіанти імені в антропоніміконі або ж звичні варіанти імені конкретної особи в окремому мікроколективі стають нейтральними між «своїми», навіть коли мають виразні негативнооцінні або позитивнооцінні форманти. Але коли такий варіант імені вживає «чужий» для колективу, то в його устах це ім'я може сприйматися як емоційно марковане. Оскільки найбільш очевидними і чіткішими диференційними ознаками іменних варіантів є варіанти структурні (найчастіше словотвірні, рідше — фонетичні та лексичні), то емоційно-оцінний аспект особових імен жителів Тернопільщини висвітлюємо, виходячи з їх словотвірної структури.

Нами проаналізовано 280 особових імен (127 чоловічих та 153 жіночих) зі 130 населених пунктів Тернопільщини, які реалізуються у 2410 варіантах.

Повні особові імена вживаються як в офіційному, так і в неофіційному спілкуванні. В офіційній сфері вони є емоційно нейтральні, в неофіційній — можуть бути емоційно нейтральними або виражати певну експресію, передаючи у відносинах між номінатором і денотатом відтінок «офіційності». Л. Масенко пише, що використання «повної канонізованої форми імені у щоденному спілкуванні сприймалося у народному середовищі як порушення звичаю» [8, с. 8]. Залежно від контексту такі форми можуть виражати гнів, несхвалення,

холодність, дистанцію, урочистість, гордість, повагу і т. ін. Повні імена з одного боку передбачають певну близькість між особами, оскільки протиставлені сполукам «особове ім'я з іменем по батькові», а з другого — не виражають надмірної фамільярності, бо не мають експресивно забарвлених суфіксів, які в колективі дорослих цілком прийнятні [4, с. 112].

Наші спостереження показують, що повні імена в усному мовленні можуть виражати певні емоційні відтінки. Часто це залежить від інтонації, але переважно така суб'єктивна емоційна оцінка передається фонетичними чи акцентуаційними варіантами імені.

У зібраному нами матеріалі зафіксовано фонетичні та акцентуаційні варіанти імен, пов'язані з явищами зміни наголосу (Борьс — Бурис); чергування голосних та приголосних звуків (Зіновій — Зеновій); пом'якшення кінцевого приголосного (Богдан'); протези¹ (Андрій — Гандрій, Олена — Волена). Усі зазначені особливості, а також інтонація номінатора в окремо взятому колективі можуть надавати іменам експресивних відтінків, вказуючи на приналежність «своєму» колу спілкування: варіант Олекса сприймається як офіційний або чужий, а Волекса — лише як «свій». При цьому одні і ті ж варіанти у різних колективах можуть виражати різну емоційну оцінку. Наприклад, фонетичний варіант Іван' сприймається як зневажливий, бо не є традиційним (с. Говилів), або як зменшено-пестливий (с. Глещави).

Найбільшим емоційно-експресивним забарвленням відзначаються словотвірно-структурні варіанти імен. Традиційно їх поділяють на усічені, усічено-суфіксальні і суфіксальні.

Усічені варіанти чоловічих імен на Тернопільщині не надто продуктивні (Макс, Митро), натомість жіночі вживаються набагато частіше (Дана <Богдана, Оля). Більш поширеними є усічені чоловічі імена, оформлені фіналями -о, -'о та -а, -'а: Бодя, Вася, Володьо, Грицьо, Петьо, Юльо та ін. В оформленні чоловічих варіантів імен суфіксом-закінченням -а, особливо серед молодшого покоління, вбачаємо вплив російської мови. Усічені варіанти імен з пом'якшенням, а також оформлені кінцевим -о та -а у замкнутих колективах сприймаються як нейтральні і тільки в рідкісних випадках мають емоційне забарвлення. Усічені імена з основою на м'який передбачають емоційний відтінок «м'якості» у відносинах.

¹ На Тернопільщині протетичними звуками виступають г та в.

Характерною особливістю усічення в жіночих іменах є послідовне пом'якшення кінцевого приголосного перед **-а** і тільки зрідка його твердість зберігається: Галя, Іра, Таня та ін., проте, ніякого емоційного забарвлення твердість чи м'якість кінцевого приголосного переважно не виражає.

Усічено-суфіксальні варіанти імен, які активно вживалися в українському антропоніміконі в минулому, у наш час не належать до продуктивних: Гриць, Івась, Стах; Люся. Вони, як і усічені варіанти, сприймаються як нейтральні.

Найчастіше словотвірні варіанти чоловічих імен на Тернопільщині утворені способом суфіксації. І саме вони передають найвиразніші емоційні відтінки.

Дослідники української історичної та сучасної антропонімії виділяють десятки простих та складних формантів, які з найдавніших часів використовувались для творення варіантів імен з найрізноманітнішим емоційним значенням. О. Суперанська зазначає, що «кожен суфікс суб'єктивної оцінки сам по собі нічого не означає і ніякого ступеня фамільярності, ніжності або грубості не передає. Семіотичність їх проявляється в зіставленні з усією системою іменних форм, що вживаються в певній місцевості, і форми з однаковими суфіксами на різних територіях можуть відповідати різному відношенню найменувача до найменованого» [12, с. 183].

Найпродуктивнішими суфіксами для творення словотвірних варіантів імен на Тернопільщині, як і на інших українських етнічних територіях, для чоловічих імен є суфікс **-к-о** і — для жіночих — **к-а**, які додаються до повних, усічених та усічено-суфіксальних імен. Л. Гумецька пише, що первісна функція форманта **-к-о** справді демінутивна, але цей відтінок втрачається уже в давньоруській мові [5, с. 13]. У сучасному антропоніміконі частина утворень із ним втратила відтінок здрібнілості чи пестливості і тепер виражає нейтральне щодо експресії значення [13, с. 90–91]. Т. Буга вважає, що основна норма уживання таких варіантів імен на Донеччині — найменування дітей або молодших за віком чоловіків. «У мовленні переселенців із Західної України та поляків такі утворення піддаються нейтралізації, стають звичайними найменуваннями представників старшого покоління» [3, с. 512].

Додаючись до повних або усічено-суфіксальних основ імен для іменування дітей, підлітків, молодих людей, суфікс **-к-о** виражає

пестливість, коли ж це стосується дорослих — виступає як нейтральний; усічені варіанти імен з цим суфіксом переважно є нейтральними в усіх вікових категоріях, лише у дітей іноді можуть виражати згрубілість: Давидко, Максимко; Грицько, Михасько; Миросько, Ромко.

Суфікс **-к-а** при творенні варіантів імен традиційно додається до чоловічих імен на **-а** [13, с. 91]: Миколка. Проте тепер нерідко таким способом творяться варіанти від чоловічих імен на приголосний та на **-о**: Васька, Діма, Олешка, Петька. У сучасному сільському антропоніміконі такі варіанти вживаються, очевидно, під впливом міста, де вони з'явилися давно як наслідок активного поширення російської мови, проте не сприймаються зараз як чужі. У дитячому колективі варіанти чоловічих імен на **-а** є стандартними немаркованими формами. Негативна конотація у таких варіантах не прослідковується і у зверненні дорослого до дитини, бо дорослі між собою вживають їх по відношенню як до чужих дітей, так і до своїх. Про таку особливість імен із цим формантом у російській антропонімії зазначає А. Вежицька [4, с. 138, 143].

Для творення жіночих варіантів імен найпродуктивнішим є суфікс **-к-а**: Алка, Варка, Доська («Євдокія») і т. ін. Цей формант на Закарпатті, як вважає П. Чучка, ніколи не виражає відтінку зневаги, а може передавати здрібнілість чи пестливість [13, с. 101]. На Тернопільщині, за нашими спостереженнями, суфікс **-к-а** творить похідні деривати не тільки із значенням пестливості (Зорянка, Данка), але й згрубілості (Лілька, Люська), хоча більшість найменованих носіїв такого відтінку у традиційному вживанні останніх не виділяють. Загалом жіночі форми на **-к-а**, які додаються до повних твердих трискладових основ, мають позитивне забарвлення, інші ж — не мають ні позитивного, ні негативного. У російському антропоніміконі, як вважає А. Вежицька, такі деривати в деяких ситуаціях можуть інтерпретуватися як форми з недостатньою повагою і тому пейоративні, а в інших ситуаціях — як дружні та інтимні [4, с. 140]. А. Коваль розмовні варіанти із суфіксом **-к-** кваліфікує як такі, що можуть виражати різне емоційне забарвлення, і залежно від території вживання, ситуації мовлення, інтонації сприймаються як пестливі, дружньо-фамільярні або ж зневажливі. При цьому дослідниця зазначає, що зловживати іменами із суфіксом **-к-** не рекомендується, бо «певна часточка фамільярної зверхності чи зневаги в такому імені зберігається (кажуть, що почуття рівності,

шанобливості в ставленні до інших, загальна культура і ввічливість людини автоматично виключає суфікс **-к-** з імен при називанні» [7, с. 79–80]. На Тернопільщині у формах Оксанка, Грусська та Маруська емоційне забарвлення абсолютно різне. Останнє ім'я може виступати нейтральним або ж сприйматися як негативно оцінене.

До продуктивних суфіксів для утворення варіантів чоловічих імен належить також суфікси **-ик**, **-чик**¹, які додаються до усіх іменних основ: Адріанчик, Олежик; Валик, Юрчик, Тосик (<Антон), Марчик (<Маркіян) та ін. Під впливом російської мови немало імен з суфіксом **-ик** набули паралельної форми з формантом **-ік**: Віталік / Віталік та ін.

Особливістю західноукраїнського антропонімікону є активність суфікса **-ц'-о**, який у процесі творення чоловічих іменувань додається до повних та усічених основ імен: Глібцо, Любцо та ін. На Тернопільщині, крім зменшено-пестивого експресивного значення, цей формант може надавати чоловічим іменам принизливого, іронічного відтінку. Про таку особливість форманта на Гуцульщині пише С. Павелко [9, с. 134]. Розмовні варіанти чоловічих імен з суфіксом **-ц'-о** представлені широко у південно-західних районах Закарпаття [13], на Наддністрянщині та Бойківщині [14].

Не менш активно для творення варіантів чоловічих імен вживаються також суфікси **-ус'**, **-ус'-о**: Андрусь, Дімусьо, які мають таке ж емоційне значення, як і формант **-ц'-о**.

Варіанти чоловічих імен з суфіксом **-ец'**, який додається переважно до повних основ, на Тернопільщині вживаються рідко: Богданець, Іванець та ін. Малою продуктивністю відзначається також формант **-ок**, який, наймовірніше, пов'язаний із російськомовними варіантами чоловічих імен: Ігорьок та ін. До малопродуктивних суфіксів на Тернопільщині належать **-ас'**, **-ас'-о**, **-ан'**, **-ан'-о**, **-ец'**, **-ул'-а**, **-ун**, **-ун'**, **-ун'-о**, **-ун'-я**, **-ух**, **-ух-а** та ін., що додаються до основ різного типу: Михась, Вітасьо, Михань, Юраньо, Сашуля, Дмитрун, Василунь, Дмитруньо, Борисуньо, Павлуньо, Сашуньо, Сашуня, Тарасуньо, Андрух, Петруха та ін. П. Чучка вважає імена з формантом **-ун** неважливими [13, с. 98], проте в антропоніміконі Тернопільщини варіанти з цим суфіксом не несуть негативної оцінки, особливо коли так називають дітей.

¹ Суфікс **-чик** додається до усіх основ, окрім тих, що закінчуються на два приголосних.

Малопродуктивні на досліджуваній території варіанти чоловічих імен з суфіксами **-уш-а/-юш-а**: Андрюша, Ванюша, які вживаються переважно на півночі області (Волині), своїм існуванням, вважаємо, завдячують впливу російської мови. Нерідко названі форманти поєднуються з суфіксами **-к-о, -к-а**: Андрушко, Ванюшка та ін.

Для творення жіночих варіантів імен в антропоніміконі краю активно використовуються емоційно-оцінні суфікси **-ц'-а, -ус'-а, -ун'-а**: Богданця, Аллуся, Галюня та ін. Набагато нижчу валентність у процесі творення демінутивних форм жіночих імен мають суфікси **-ас'-а, -ул'-а, -ин'-а, -ин-а, -дз'-а, -уш-а, -аш-а, -ух-а**: Зоряся, Тануля, Гиня, Гандзя, Танюша, Мариня, Марусина, Наташа, Танюха.

У комунікативному акті зменшено-пестливі варіанти імен мають здатність показувати особливі відносини між людьми. У відносинах між дитиною і дорослою людиною вони виражають тепло відносин, передають відношення «старший — молодший». Якщо такі варіанти вживаються між дітьми, то маркування відсутнє, форми не передають теплих відчуттів.

А. Коваль стверджує, що зменшувальні суфікси можуть виражати ніжність, або ж стосовно дорослих — штучну ласкавість, явно перебільшену (**-ун'-о, -ус'-о, -'ун'-а, -'ус'-а, -н'ц'-а**); суфікси здрібності — доброзичливо-фамільярне ставлення до людини (**-к-о, -к-а**) або можуть передати ласкавість, забарвлену навіть дещо іронічно (**-ц'о, -н'о, -с'о**) [7, с. 77–78].

Дуже добре здрібність та пестливість виражають варіанти імен із поліморфемними суфіксами, які своїм нагромадженням підсилюють емоційний відтінок, або, за твердженням П. Чучки, здатні поновити відтінок здрібності чи пестливості [13, с. 91]. І. Ковалик вважає, що «процес нанизування здрібніло-пестливих суфіксальних елементів на словотворчу основу особових імен з метою вираження вишого ступеня здрібності чи пестливості ріднить структуру здрібніло-пестливих імен із такою ступінчатою здрібніло-пестливою будовою загальних здрібніло-пестливих назв» [6, с. 221]. При творенні чоловічих варіантів імен із таким емоційним забарвленням використовуються поліморфемні форманти із суфіксом **-ок**: **-оч-ок, -еч-ок, -ич-ок** та ін. С. Павелко творення таких дериватів вважає «аналогією до емоційно-забарвлених загальних назв із аналогічними суфіксами: кілочок, вершечок....» [9, с. 131]. У нашому дослідженні варіанти імен із на-

званими вище поліморфемними суфіксами не є поширеними. Активно вони виступають для творення внутрісімейних, а також пестливих іменувань маленьких дітей: Ігорочок, Володичок та ін.

З різною активністю для утворення чоловічих іменувань використовуються поліформанти **-ас'-к-о**, **-ас-ик**, **-ун'-чик**, **-ун'-к-о**, **ун'-ц'о**, **-он'-к-о**, **-ус'-к-о**, **-ус-ик**, **-ус-ен'-к-о**, **-ис'-к-о**, а також **-еч-к-о**, **-ич-к-о**, **-оч-к-о**: Адасько, Вітасик, Володасик; Сашуньчик; Васюнько, Павлуцько; Артуронько, Павлусько, Данусик, Павлусенько; Орисько; Валечко, Максимичко; Артемочко. Г. Шило зазначає, що суфікс **-к-о**, приєднуючись до пестливих імен із суфіксом, нейтралізує до певної міри експресивне значення форманта [14, с. 74]. Форманти **-уч-ич-ок**, **-ун'-ч-ич-ок**, **-он'-ч-ич-ок** вживаються здебільшого у сімейному колі або для іменування маленьких дітей; при цьому не тільки із зменшено-пестливим, але й із зневажливим значенням: Павлущик, Остапущик, Денисоньчик та ін.

Високою продуктивністю при утворенні варіантів жіночих імен відзначаються суфікси **-очк-а**, **-ечк-а**: Адріаночка, Людочка та ін. П. Чучка вважає, що такі форманти служать для вираження вищої міри пестливості, рідше — здрібнілості [13, с. 101]. На Тернопільщині варіанти жіночих імен з суфіксами **-очк-а**, **-ечк-а** передають значення зменшеності та пестливості, тому в іменуваннях дітей виступають дуже активно.

Низькою валентністю для творення жіночих варіантів імен характеризуються поліморфемні форманти **-он'-к-а**, **-ул'-к-а**, **-ул'-ц'-а**, **-ун'-к-а**, **-ун'-ц'-а**, **-уш-к-а**, **-ус-ечк-а**, **-ус'-к-а**, які приєднуються до повних та усічених основ: Вітонька, Іннулька, Оксанульця, Вірунька, Іванунця, Марушка, Настусечка, Віруська і т. ін. Деякі з цих суфіксів виражають вищий ступінь здрібнілості чи пестливості.

Зрідка варіанти жіночих імен утворюються шляхом додавання до повних та усічених основ суфіксів **-ик**, **-чик**, **-ус-ик**, **-ас-ик**, які властиві для чоловічих імен: Любчик, Наталусик. Такі форми на досліджуваній території відчуюються як ласкаво-ігрові «спотворення», що використовують з експресивною метою суто чоловічий характер суфікса **-ик**, а також передбачає особливі відношення між денотатом і найменованим. Схожу конотацію має суфікс **-ат-к-о**, в тому ж числі ускладнений уже іншими формантами **-ен'-ат-к-о**, **-ус-ен'-ат-к-о**: Катеринятко, Марусенятко.

Найпродуктивнішими у процесі утворення варіантів імен, як виявилось, є позитивнооцінні суфікси, хоча, як стверджує П. Чучка, своерідною ознакою іменної суфіксації є те, що «афективно-емоціональне навантаження суфіксальних утворень відносно швидко «вивітрюється, внаслідок чого серед суфіксальних імен дуже високий процент утворень, нейтральних щодо експресії» [13, с. 90].

У нашому матеріалі не виявлено значної кількості варіантів імен із суфіксами з виразно згубленим чи зневажливим емоційним забарвленням. Такі відтінки, здебільшого, передаються за допомогою позамовних факторів (наприклад, через інтонацію), а також шляхом вживання лексичних варіантів, які не імпонують денотату. Згубило-зневажливе емоційне навантаження притаманне чоловічим іменам із суфіксом **-ис'-к-о**, рідше вживаними **-ище** та **-ил-о**: Іванисько, Петрище, Іванило. Згубиле значення суфікса **-ил-о** підсвідомо проектується і на повні імена з такою кінцівкою: Данило, Кирило. Саме з цієї причини зазначені імена зараз не є надто поширеними, натомість російські варіанти Кірілл та Даніла є цілком прийнятними. Зневажливий емоційний відтінок у жіночих іменах виражає суфікс **-ух-а**: Надюха, Маруха, згубілий — суфікси **-ис'-к-о**, **-г-а**: Галисько, Мотринига.

Щодо вікової диференціації варіантів особових імен, то чітка межа існує лише між іменами дітей та дорослих. В дитячому іменнику вирізняють зменшено-пестливі варіанти, емоційно забарвлені суфікси, багатство форм і пошук серед них «традиційної»; іменам дорослих в основному властива емоційна нейтральність (якщо вживаються позитивнооцінні суфікси, то експресія не виявляється, або зрідка вказує на негативну конотацію), відносно сталий та уже визначений варіант у іменуванні. Як окрему групу виділяємо молодіжні варіанти імен, що є традиційними для досліджуваного антропонімікону. Усі вони виникають спочатку в закритій спільноті, проте згодом функціонують і за її межами: Андря (<Андрій), Серий (<Сергій) та ін. Деякі з цих варіантів А. Коваль вважає грубувато-шанобливими [7, с. 78].

Поряд із загальноновживаними варіантами імен функціонують також варіанти, створені у сім'ї і для сім'ї. А. Коваль визначає їх як імена «для внутрішнього вжитку» — в родині, в колі найближчих друзів і т. ін. [7, с. 75]. Переважно саме батьки створюють іменування для дітей, які не фіксуються і не вживаються більше ніде і ніким. Такі назви теж не часто виходять за межі квартири чи будинку, бо найменшо-

увачі остерігаються, що ім'я почне виконувати функцію прізвиська у середовищі дітей, а згодом і дорослих. Ми кваліфікуємо такі варіанти як внутрісімейні або інтимні. Подаємо внутрісімейні варіанти імені Максим: Мацько, Маць, Максик, Максик, Масьо, Масько, Масьня, Сютя, Сютка, Сюткін, Масютя, Масютка, Максютка, Максютко, Масьютко, Сютасьо, Сютьо, Сютасик, Максютя, Мурсясьо та ін. Серед внутрісімейних варіантів імен дорослих часто наявні дитячі варіанти.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що неофіційний іменник Тернопільщини в цілому має загальноукраїнський характер. Традиційні варіанти імен (усічені, усічено-суфіксальні і суфіксальні з простими суфіксами) переважно є нейтральними щодо експресії. Емоційне навантаження несуть у більшості варіанти імен зі складними суфіксами. До особливостей у вживанні іменних варіантів на Тернопільщині у сільській місцевості можна віднести такі: 1. Традиційні варіанти багатьох імен в окремих населених пунктах «прив'язані» до певних вікових категорій, наприклад ім'я Марія, номінуючи осіб різного віку, має такі традиційні варіанти: для жінок старшого віку — Маринка, середнього — Маруська, молоді — Марійка, дітей — Маруся (с. Говилів). 2. Вибір традиційних варіантів для іменування осіб одного віку з однаковими іменами навіть у сусідніх селах може бути різним: Маринка, Ганка, Ольга (с. Говилів), і Мариська, Гануська, Олюська (с. Глещавка). 3. Часто варіанти імені, які загалом несуть певне емоційне навантаження, у «своєму» колективі сприймаються як нейтральні, наприклад, для «чужих» у конкретній спільноті варіанти Лілька і Галька виражають до певної міри зневагу, натомість «свої» такі варіанти сприймають як емоційно нейтральні. 4. Використання певних варіантів імен нерідко залежить від території побутування. Так, на півночі Тернопільщини (Кременецький та Лановецький райони), яка належала до Російської імперії, поширеними є варіанти особових імен: Ваня, Павлуша, Паша, Серьожа, Вера, Манька, Ларіса, Света і т. ін., натомість на півдні, який зазнав впливу польської культури, — Владко, Міхал, Янко; Кшиська, Мариська та ін. Навіть поширення словотвірних формантів розмовних варіантів імен має свої локальні особливості: суфікси **-уш-**, **-ш-** частіше вживаються на півночі області; **-ц'**, **-с'** — на усій іншій території.

Досліджуючи неофіційний іменник Тернопільщини, можна зробити певні **висновки**. Особливістю антропонімікону досліджуваної

території є неоднорідність варіантів імен, що спричинене приналежністю Тернопільської області до різних етнографічних регіонів (Південна Волинь, Західне Поділля та Опілля). Історична віднесеність території до різних держав і вплив їх політики на культурні традиції жителів залишили свій відбиток і в антропоніміконі.

Список використаної літератури

1. Белей Л. О. Ім'я дитини в українській родині / Л. О. Белей. — Харків: Фоліо, 2011. — 283 с.
2. Бондалетов В. Д. Средства выражения эмоционально-экспрессивных оттенков в русских личных именах / В. Д. Бондалетов, Е. Ф. Данилина // Антропонимика / [отв. ред. В. А. Никонов, А. В. Суперанская]. — Москва: Наука, 1970. — С. 194–205.
3. Буга Т. Варіантність чоловічих імен говірки с. Мічуріне Тельманівського району Донецької області / Тетяна Буга // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. Вип. 15. — Донецьк, 2006. — С. 510–515.
4. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание/ Анна Вежицкая. — М.: Русские словари, 1996. — 416 с.
5. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. [Текст] / Л. Л. Гумецька. — К.: Вид-во АН УРСР, 1958. — 298 с.
6. Ковалик І. І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення) / І. І. Ковалик // Територіальні діалекти і власні назви. — К.: Наук. думка, 1965. — С. 216–225.
7. Коваль А. П. Життя і пригоди імен / А. П. Коваль. — К.: Вища шк. Вид-во при Київ. ун-ті, 1988. — 240 с.
8. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко. — К.: Тов-во «Знання» УРСР, 1990. — 48 с.
9. Павелко С. П. Розмовно-побутові варіанти імен у говірках Гуцульщини (чоловічі іменування) / С. П. Павелко // Студії з ономастики та етимології. 2004 / [відпов. ред. О. П. Карпенко]. — К., 2004. — С. 126–138.
10. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. — М.: Наука, 1978. — 192 с.
11. Словник української ономастичної термінології / [уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В.]. — Харків: Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
12. Суперанская А. В. Личные имена в официальном и неофициальном употреблении / А. В. Суперанская // Антропонимика / [отв. ред. В. А. Никонов, А. В. Суперанская]. — Москва: Наука, 1970. — С. 180–188.
13. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: дис. ... доктора філол. наук / Павло Чучка. — Ужгород, 2008. — 671 с.

14. Шило Г. Ф. Власні особові імена в усному мовленні / Г. Ф. Шило // Усне побутове літературне мовлення. — К., 1970. — С. 68–81.
15. Witkowski T. Grundbegriffe der Namenskunde / T. Witkowski. — Berlin, 1964. — 92 s.

Вербовецкая О. С.

*аспірант кафедри общего языкознания
и славянских языков Тернопольского национального
педагогического университета им. В. Гнатюка
e-mail: Oksana_Werbowetska@ukr.net*

ЛИЧНЫЕ ИМЕНА ЖИТЕЛЕЙ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ В НЕОФИЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ ИМЕНОВАНИЯ: ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНЫЙ АСПЕКТ

Резюме

Статья посвящена исследованию эмоционально-оценочного аспекта личных имен, употребляемых на территории Тернопольщины в неофициальной сфере именования. Рассмотрены варианты личных имен в плане словообразовательно-структурном, возрастном, а также выявлены особенности коннотации отдельных формантов, используемых для создания этих вариантов.

Ключевые слова: антропоним, вариант личного имени, неофициальная сфера именования, формант.

Werbowetska O.

*Postgraduate of Department of General Linguistics
and Slavic languages Ternopil National Pedagogical University
e-mail: Oksana_Werbowetska@ukr.net*

PERSONAL NAMES OF RESIDENTS OF TERNOPIL REGION IN THE INFORMAL NAMING FIELD: EMOTIONAL EVALUATION ASPECT

Abstract

The article studies the emotional and evaluative aspects of personal names used on the territory of Ternopil region in an informal naming field. The article examines the structure and word building of the variants of personal names, as well as the connotations of certain peculiarities formants used for the creation of these variants.

Neutral variants of names predominate in the investigated territory; other variants of name can have the emotional load. We can distinguish inside family names as a separate group. The goal of this article is to investigate the emotional and expressive variants of personal names that are prevalent in the Ternopil region. The subject of the study is based on personal names and the object involves the emotional and evaluative aspect of spoken names of residents of Ternopil region.

Exploring informal personal names of Ternopil region, certain conclusions can be done. The study area is characterized by heterogeneity of name variant. This is because the Ternopil region belongs to different ethnographic regions (South Volhynia, Western Podillya and Opillya). Historical relatedness to the territory of different countries and the impact of their policies on the cultural traditions of the inhabitants have left their mark in anthroponymicon.

Key words: *anthroponym, personal name variant, unofficial naming field, formants.*

Надійшла до редакції 13.06.2015

УДК 81'373.232: 81'373.6

Н. Б. Вирста

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри німецької філології та методики
викладання німецької мови факультету іноземних мов
Тернопільського національного педагогічного університету
e-mail: nataljabahrij@ukr.net*

УКРАЇНСЬКІ ТА НІМЕЦЬКІ ПРИЗВИЩА, МОТИВОВАНІ ПРИЗВИСЬКАМИ — НЕОСОБОВИМИ АПЕЛЯТИВАМИ

У статті проаналізовано сучасні українські та німецькі прізвища, мотивовані прізвиськами — неособовими апелятивами, зокрема здійснено їх лексичний і семантичний аналіз.

Ключові слова: *прізвище, прізвисько, апелятив.*

Прізвисько — це додаткове неофіційне іменування, дане людині іншими людьми відповідно до її характерних рис, обставин, що супроводжують її у житті, за якоюсь аналогією, за походженням та іншими мотивами [3, с. 31; 4, с. 83]. Усі прізвиська можна розділити на сімейно-родові (спадкові) та індивідуальні. «По відношенню до перших, — зазначає Г. Бучко, — вживається в основному термін прізвисько, для других нема єдиного однозначного терміна. Іноді їх називають також прізвиськами, але частіше — назвами «по-вуличному», придомками, прозивками» [1, с. 60].